

Vage plannen

Vroege reizen, 1966-1970

Colofon

ISBN: 978 94 6365 318 3

1e druk 2021

© 2021, Joop Verstraten

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Foto omslag: Rosa Nelissen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Vage plannen

Vroege reizen, 1966-1970

Joop Verstraten

Voor R., als steeds
en voor altijd

En voor Betty (†) en Thea

Het buitenland? Dat is synoniem met lawaai, afzetterij, een hoerentroep, straatroof, je automobiel in puin geslagen, belazerd met wisselgeld en wisselkoers, insluiting in je hotelkamer, uitslag en buikloop, en je komt thuis met een schuddende ziekte waar geen dokter ooit van gehoord heeft.

Gerard Reve

Ik kan u in antwoord daarop geen adres geven, want ik weet zelf niet waar ik binnenkort heen zal worden geslept, en ook niet via welke wegen en met welke bestemming en waarom en hoe.

Arthur Rimbaud, *Een seizoen in de hel*

You've got to be careful who you care for
Beware the ones you love for it seems
even after you've said goodbye forever
they can find you in your dreams

Melanie Safka, *They can find you in your dreams*

I will tell you all my secrets
but I'll lie about my past

Tom Waits, *Tango till they're sore*

Inhoud

Een lange aanloop	9
Now that the buffalo is gone	35
Ontario	35
Naar het zuiden	61
Naar het noorden	95
De Prairies	114
In de tussentijd (I)	135
Dans van de passanten	157
De weg naar Haifa	157
Zomer met Anniken	171
Treurnis en troost	208
In de tussentijd (II)	242
De ronde van Scandinavië	253
Tussen de Noren	253
Naar Rusland en terug	295
De uitloop	327
Epiloog: panta rhei	337
Eindnoten	347

Een lange aanloop

In juli 1966 stapte ik te Schiphol op het vliegtuig naar Montreal.

Dat was een andere eeuw, zeer zeker wat reizen betreft. Tal van dingen, groot en klein, waren anders dan nu. Ik herinner me niets van veiligheidscontroles op de luchthaven. Aan een douanier moest ik mijn paspoort (met Canadees visum) en mijn (papieren) ticket laten zien en dat was het dan. Daarna wandelde ik met de overige passagiers vanuit de vertrekhal rechtstreeks de baan op naar de plek waar ons vliegtuig stond te wachten. Korte tijd daarvoor hadden wij de bemanning al die wandeling zien maken. Roken aan boord was geen enkel probleem, er was een aparte rookvrije zone in het vliegtuig.

Maar bij een vergelijking gaat het niet alleen om dergelijke details. Het was in bijna alle opzichten een andere tijd. Een trans-Atlantische vlucht was anno 1966 voor de meeste Nederlanders – in ieder geval voor mij – een spectaculaire gebeurtenis. Sterker nog: een vlucht naar Montreal was letterlijk geen alledaagse zaak: ik meen dat er toen vanaf Schiphol maar drie keer per week op die stad werd gevlogen. Hoe anders dan nu: in *NRC Handelsblad* van 6 juni 2019 werd gemeld dat ergens op een school in 't Gooi een lang tevoren geplande Cito-entreetoets was afgelast. Die toets was namelijk, heel slordig, gepland op de eerste dag na de meivakantie en toen het zover was, bleek dat 'te veel kinderen last hadden van een jetlag'.

Toerisme, als begrip, bestond in 1966 nog nauwelijks. Pas in de jaren 70 werd er voor het eerst een opleiding in vrijetijdskunde aangeboden, ik meen in Breda.

Ook in *NRC Handelsblad*, maar nu op 8 juni 2019, dus twee dagen na die afgeblazen Cito-toets, werd gemeld dat een cruiseschip (intussen schrijven we dus uit het Engels en het Nederlands samengestelde woorden aan elkaar) van 275 meter lang (!) op de kade van het kanaal van Giudecca in Venetië was gebotst.

Deze drijvende verzorgingsflats veroorzaken niet alleen overlast

in toeristische trekpleisters aan de kusten van de Middellandse Zee, ook Amsterdam bijvoorbeeld zucht onder de aanhoudende stroom van cruiseschepen, die tegenwoordig tot ruim 6.500 passagiers kunnen vervoeren.

Of je hierbij nog van reizen kunt spreken, lijkt een kwestie van definities. Het gaat vaak om bliksembezoekjes van één dag, waarbij het contact met de inboorlingen beperkt blijft tot bedienend personeel van horeca en souvenirwinkels, waarna de reiziger geacht wordt tijdig terug te zijn voor vertrek naar de volgende stad. En zelfs het zicht op een van de mooiste plekken op aarde, de Noorse fjordenkust, wordt vertroebeld door deze zeemonsters.

Een andere hedendaagse, vaak een beetje binnensmonds gemompelde, klacht is dat de toeristenmassa's steeds vaker lijken te bestaan uit op drift geslagen Chinezen, Koreanen en Japanners of, maar dan vooral gesignaleerd in Turkse en Egyptische all-in-resorts, ongemanierde Russen. Alsof deze mensen, nu ze eindelijk over geld en bewegingsvrijheid beschikken, niet hetzelfde recht zouden hebben als de rijke Europeanen en Noord-Amerikanen die eerder de aardkloot afreisden. Dat de overlast soms groteske vormen kan aannemen, bleek overigens uit een ander artikel in diezelfde krant van 8 juni 2019. Hierin beklagen ervaren bergbeklimmers zich over de hordes toeristen die niet de Kalverstraat doorslenteren, maar in ganzenpas de Mount Everest omhoog lopen of strompelen. Alleen rolstoelgangers en blinden wordt een vergunning geweigerd, zo wordt verzucht. Dat het straatarme Nepal profiteert van de verkoop van vergunningen (in prijs variërend van €9.000 tot €11.000 per persoon) om deze berg te 'beklimmen', wordt gemakshalve over het hoofd gezien.

In 1953 bereikte Sir Edmund Hillary, met behulp van zijn gids Tenzing Norgay, als eerste westerling de top van de Everest. Het zij de mopperaars toegegeven: de romantische gedachte om op heroïsche wijze in Hillary's voetstappen te kunnen treden, is inmiddels wel verbleekt. Het zijn andere tijden; het zij zo.

Goed, in juli 1966, dus in die andere eeuw, stapte ik op het vliegtuig

naar Montreal. Op dat moment was ik 21 jaar oud en kon bogen op een vroegtijdig afgebroken opleiding vliegtuigbouwkunde aan de hts van Haarlem en verder had ik mijn twintig maanden dienstplicht achter de rug, als waarnemer bij een mortierpeloton van de infanterie.

Daar en toen op Schiphol was het begin van mijn eerste reis en het was bij aanvang de minst vage van een aantal andere reizen die in de jaren daarna zouden volgen en waarvan ik toen, op dat moment, nog geen benul had.

Ik noem het de minst vage omdat er een zorgvuldige planning, met een aantal zeer concrete stappen, aan voorafging. Ik had kort na mijn ontslag uit militaire dienst besloten om naar Canada te emigreren en had me daartoe bij de ambassade van dat land in Den Haag aangemeld. Er volgde een zeer overzichtelijke procedure die vrijwel rimpelloos verliep en ik werd als immigrant geaccepteerd.

Ik had intussen met werk in een wijnhandel genoeg geld verdiend om een vliegticket te kopen en nog wat geld over te houden om de eerste periode in Canada door te komen. Verder had ik een broer van mijn moeder aangeschreven, een van de vele duizenden Nederlanders die met de grote golf van emigranten in de vroege jaren 50 naar Noord-Amerika was vertrokken en daar nu met zijn Engelse echtgenote en enkele kinderen woonde. Die oom had toegezegd om mij voor de eerste periode onderdak te willen verlenen.

Dat was het dan wel zo ongeveer. Dat ik officieel emigreerde, betekende niet dat ik had besloten om de rest van mijn leven in Canada te blijven; het waren louter praktische overwegingen om die route te nemen. Zo hield de officiële status van immigrant in dat ik een aantrekkelijke korting op mijn vliegticket kreeg en bovendien meteen een werkvergunning op zak had. Verder bestond mijn plan uit niet meer dan in Canada werk te zoeken en wat geld opzij te leggen om daarna door de rest van Noord-Amerika te reizen. Hoe, wanneer en langs welke route, dat was allemaal van later orde. In veel opzichten was mijn voorbereiding toch wel aan de minimalistische kant.

Mijn ontslag uit militaire dienst viel eind september 1965, dus tussen dat moment en mijn vlucht naar Montreal verliep een periode van

negen maanden en dat was niet omdat de emigratieprocedure zoveel tijd vroeg. Mijn eerste contact met de Canadese ambassade had ik pas op 15 april 1966, op 3 juni had ik een afrondend gesprek op diezelfde ambassade en enkele weken later kreeg ik bericht dat ik mijn vlucht kon boeken.

Die negen maanden tussen het ontslag uit dienst en mijn vertrek hadden dus weinig te maken met Canadese bureaucratie, maar alles met mijn eigen twijfels. Ik had dan wel *besloten* om naar Canada te gaan, maar wilde ik eigenlijk niet liever in Haarlem blijven? En dat ik in die negen maanden ononderbroken had gewerkt, betekende evenmin dat ik genoeg geld opzij had gelegd om onbekommerd op het vliegtuig te stappen. Nadat ik mijn ticket – met korting – had gekocht, had ik nog precies honderd Canadese dollars om mee te nemen – het absolute minimum dat de Canadese overheid eiste. Ik had dus niet wat je noemt een spaarzame tijd achter de rug, ondanks het feit dat ik na mijn diensttijd voorlopig weer bij mijn ouders was ingetrokken en daardoor weinig kosten had aan huisvesting.

Spaarzaam? Het geld vloog eruit, voornamelijk naar verschillende kasteleins in Haarlem en omstreken.

Wat moest ik in Canada? Maar daaraan ging een andere vraag vooraf: wat moest ik in Nederland?

Die laatste vraag was een oude bekende. Eerder had ik zelf weinig idee gehad of en zo ja wat ik zou willen studeren en nog veel minder idee welke kant ik op zou willen met werk of beroep. Het advies van mijn leraren om mij naar de hogere technische school te sturen bleek een miskleun van formaat, want aan die school werd je, niet verrassend, onderwezen in veel technische vakken. Ik had het voordien aardig gedaan in algebra en vlakke meetkunde, maar de lessen in gonio- en stereometrie en de integraalrekening gingen volledig aan mij voorbij; van mechanica bekliefde iets meer, maar per saldo bleef ook dat onder het vereiste niveau. Na het eerste jaar was het mij al duidelijk dat ik geen schijn van kans had om deze opleiding met een diploma af te sluiten.

Inmiddels had ik de leeftijd bereikt waarop ik kon worden opgeroepen om mijn dienstplicht te gaan vervullen. Ik had daarvan uitstel gekregen door het simpele feit dat ik ingeschreven stond op de hts, maar het voortijdig einde van die studie betekende dus dat ik nu een oproep van het Ministerie van Defensie kon verwachten.

Ik was in zekere zin wel opgelucht met het vooruitzicht op die verplichte dienstperiode. Niet omdat het me zo'n geweldig idee leek om me voor te bereiden op een oorlog, maar omdat de dienstdienst me voorlopig ontsloeg van het moeten maken van keuzes: geen hts, wat dan?

Ik maakte mezelf wijs dat ik die bijna twee jaar – toch een aardig tijdje, nietwaar? – zou kunnen benutten om te bedenken wat ik met de rest van mijn leven wilde. IJdele hoop.

Het was niet dat ik geen interesses had.

Ik was opgegroeid in een kleine wereld en een veilige omgeving, in een arbeidersbuurt in Haarlem-Oost. Alles wat van enig belang was, bevond zich op loopafstand: de school en de schoolvriendjes, de kerk, mijn grootouders van vaderszijde, mijn grootouders van moederszijde en het merendeel van de talrijke ooms en tantes. Er waren nog geen supermarkten, maar alle winkels die we nodig hadden lagen in de straat waar wij woonden of in de straat die daarop uitkwam; televisie deed pas zijn intrede toen ik al van de lagere school af was. Kortom, de wereld was een dorp, naar alle kanten niet veel groter dan een kwartiertje wandelen. Het was klein en er waren weinig prikkels om die wereld veel groter te maken. Behalve natuurlijk jeugdige nieuwsgierigheid.

Dus ontstond toch, onontkoombaar, na verloop van tijd belangstelling voor de wereld rondom Haarlem-Oost. Vanaf 1957 nam die interesse een wel erg spectaculaire vlucht, want in dat jaar lanceerden de Sovjets de eerste kunstmaan, de Spoetnik, en dat was het startsein voor veel publiciteit over wat toen opeens 'ruimtevaart' ging heten. Ik vond ons zonnestelsel interessant maar al snel was de ruimte, de onpeilbare ruimte daarbuiten, nog veel interessanter. Ik ben die fascinatie nooit meer kwijtgeraakt.

Daaraan voorafgaand was me op de lagere school al stukje bij beetje

iets bijgebracht over de wereld dichterbij. Ik kreeg natuurlijk het een en ander te horen over de rest van Nederland, maar ook over andere landen in Europa en over Amerika en Rusland. Ik vond dat razend interessant, maar wij hadden thuis geen atlas waarin ik dat allemaal nog eens kon opzoeken. Er kwam hulp uit onverwachte hoek: King Pepermunt. Ergens medio jaren 50 lanceerde deze snoepfabrikant uit het verre Sneek een reclamecampagne die me lang heeft geheugd.

Er werden huis aan huis envelopjes verspreid met daarin drie pepermintjes en één landkaartje. Die actie was erop gericht om de consumenten te verleiden rolletjes King te kopen, met als bonus het vooruitzicht op een heuse atlas: die landkaartjes waren het lokaas.

Ik kwam er al snel achter dat niet in elk envelopje hetzelfde kaartje zat én dat de bezorging een beetje slordig gebeurde. Ik begon daarom op gepaste afstand de bezorger te volgen en op de adressen waar het envelopje nog gedeeltelijk uit de brievenbus stak dat er weer uit te vissen, natuurlijk in de hoop een kaartje van een Europees land of streek aan te treffen dat ik nog niet in mijn bezit had. Het ging me nadrukkelijk om die kaartjes – de pepermintjes waren bijvangst. Die at ik maar op, tijdens de wandeling achter de bezorger aan.

Het is de vraag of ik me die reclameactie nog zo scherp zou herinneren als ik niet doodziek was geworden van al die pepermint. Ik heb het daarna tientallen jaren niet meer aangeraakt.

Maar ondanks de maagkrampen was het natuurlijk wel een geslaagde actie: ik had een handvol landkaartjes! Er ging, anders gezegd, een wereld voor me open.

En die actie kreeg nog een onverwacht vervolg. Mijn lagere school in een arbeidersbuurt in de jaren 50 – dat was een schrale bedoening. Niet wat de kwaliteit en toewijding van de leerkrachten betreft, maar wel op het punt van lesmateriaal. Omdat de onderwijzer van klas vier begreep dat ik me een groot deel van de tijd zat te vervelen ontwikkelde hij, samen met mij, een zinnigere tijdsbesteding. Ik kreeg elke week voor de duur van een middag een kamertje aangewezen waar ik op grote vellen papier de kaarten van verschillende Europese landen (of streken: Scandinavië of het Iberische schiereiland) natekende. Ik deed dat met

behulp van Oost-Indische inkt én van de landkaartjes van King. Zowel op het King-kaartje alsook op het grote, nog blanco vel tekende ik eerst met potlood en lange liniaal een raster en daarna kon ik de kaart van Groot-Brittannië en Ierland of van Roemenië of Frankrijk overbrengen op die grote lap. Het eindproduct was volgens de leerkrachten van voldoende kwaliteit om daarna in de klas te worden opgehangen als lesmateriaal.

Aan lezen deden mijn ouders niet, met uitzondering van het *Haarlems Dagblad*. Wij hadden, zoals gezegd, thuis geen atlas, maar ook geen andere boeken.

Dat is niet helemaal waar. Mijn vader had zich, in een overmoedige bui, een keer een serie boeken laten aansmeren door een colporteur, zo'n handelsreiziger die huis aan huis encyclopedieën of Bijbelse verhalen verkocht. In dit geval ging het om tien boeken over verre streken zoals de Himalaya en de Amazone. Het scherpst herinner ik me *Naar een Andere Wereld*, over reizen naar 'Verboden Tibet', een boek dat volgens de titelpagina door de schrijver was opgedragen aan 'ZIJNE HEILIGHEID, DE DALAI LAMA en HET VOLK VAN TIBET, dat vurig bidt dat God de gehele mensheid geluk en eeuwigdurende vrede zal schenken'. (Die hoofdletters in de opdracht zijn niet door mij verzonnen.) In het boek stond ook nog een kaartje van Tibet.

Wat wil een mens nog meer. Maar mijn vader voelde zich bekocht, want het boek dat de colporteur aan de deur liet zien was een luxe uitgave, met harde kaft, maar de overige negen boeken, die daarna met enige regelmaat via de post werden aangeleverd, bleken aanzienlijk goedkoper uitgevoerde exemplaren te zijn.

Er kwamen niet veel andere boeken het huis in, maar toen ik pas had leren lezen werd ik door mijn moeder verrast met een klein boekje, niet over een ver land of vreemd volk, maar over een nog veel vreemdere wereld. Om de een of andere reden had zij bedacht dat ik *Alice in Wonderland* wel leuk zou vinden. Dat had ze goed gezien.

En ik las de dagelijkse strip van Hans G. Kresse over Eric de Noorman in het *Haarlems Dagblad*, op mijn knieën achter de brievenbus, voordat

ik de krant naar binnen bracht, maar Alice en haar avonturen maakten nog meer indruk op mij dan de belevenissen van die stoere Viking. Dat de hoofdpersoon van Lewis Carroll een meisje was vond ik niet belangrijk, het ging immers om de wondere wereld waarin Alice terecht kwam en waar niets of niemand zich normaal gedroeg – behalve zijzelf. Waarschijnlijk beleefde ik het een beetje als een uitvergroting van de werkelijkheid. Als kind accepteer je de wereld zoals die is, inclusief de gedragingen en fratsen van Grote Mensen, hoe wonderlijk het allemaal ook mag lijken. Je denkt: o, blijkbaar is dit zo, zit de wereld zo in elkaar, en accepteert dat, leuk of niet. Tot het te veel wordt, natuurlijk. Althans, dat gold voor Alice, die ging desnoods in tegen de Koningin. En toen bleek het Hof een kaartenhuis te zijn. Per saldo was Alice het enige personage dat zich netjes én logisch gedroeg.

Er was nog iets anders met dat boek. Verhalen die zijn geschreven voor kinderen en die beginnen in de bestaande wereld om vervolgens naar een andere wereld te leiden – die verhalen bieden een deur naar een plek die daarna altijd zal blijven bestaan. De Britse schrijver Robert Douglas-Fairhurst zegt hierover: *“The door into Wonderland works like that. Wonderland may exist only in Alice’s head, but once we have visited it in her company it exists in our heads, too. And because this door never altogether shuts behind us, after we return to the life that exists outside books, it never seems quite the same again.”*

Er staan nog altijd meerdere uitgaven van de avonturen van *Alice in Wonderland* en *Alice in Spiegelland* in mijn boekenkast, en ook de *Verzamelde Werken* van Carroll, plus een selectie uit de tienduizenden brieven die hij aan verschillende kinderen schreef, en voorts tal van commentaren, uitvoerige beschouwingen en biografieën over Charles Dodgson (zoals hij in werkelijkheid heette).

De ervaring met Alice betekende overigens niet dat ik verslingerd raakte aan fictie. Wanneer ik van mijn bijeengeschrapte zakgeld een boek kocht, was dat bijna altijd over astronomie – over sterrenkunde, niet over sterrenwielarij. Astrologie vond ik toen al een volstrekt belachelijk dwaalpad voor mensen die kennelijk niets beters te doen hadden. Al

met al duurde het tot ik een jaar of vijftien, zestien was voordat ik belangstelling kreeg voor andere literatuur. Mijn favoriete boekhandel werd Verboom, in de Kleine Houtstraat, een tweedehandswinkel die ergens in de jaren 80 het loodje heeft gelegd. Het was het type winkel zoals je die wenst: een groot assortiment, goed gerubriceerd, met eigenlijk te smalle looppaden tussen de hoge, houten stellingen, en dat alles doordrongen van de geur van dat hout, de boeken en iets te weinig ventilatie. Een van mijn vele aankopen bij Verboom was een boekje van een voor mij compleet onbekende Amerikaanse schrijver, ene J.D. Salinger. Het was de Nederlandse vertaling van zijn debuutroman *Catcher in the Rye*. Waarom ik juist dit boek kocht weet ik niet, maar het was, net als eerder bij *Alice in Wonderland* een schot in de roos. Het brave jongetje dat ik voorheen was, had zich inmiddels ontwikkeld tot een opstandige dwarsligger die niet veel goeds kon ontdekken in de maatschappij waarin hij rondliep. Ook al speelde het verhaal van Salinger zich af in New York en in een welgesteld milieu en was de setting dus een wereld verwijderd van de mijne, de monologen die Holden Caulfield afstak tegen de lezer waren een feest van herkenning. En van het een kwam het ander, ik ging op zoek naar meer boeken van Salinger en kwam van daar bij weer andere schrijvers, zoals Jack Kerouac. En daaruit vloeide weer voort dat ik, in januari 1964, een boekje kocht van de Japanse schrijver D.T. Suzuki: *Inleiding tot het Zen-Boeddhisme*. Vandaar leidde de weg vervolgens weer naar Alan Watts met zijn *Zenboeddhisme*, waaruit ik begreep dat deze tak van het boeddhisme per saldo meer te maken had met het uit China afkomstige taoïsme dan met het oorspronkelijke, uit India afkomstige boeddhisme. De wereld werd almaar groter.

Het duurde jaren voordat ik met enige relativering naar dit rijtje ging kijken, toen ik erachter kwam dat er hier en daar donkere schaduwen bleken te hangen. Carroll/Dodgson, de eeuwige vrijgezel, overleed in 1898, maar staat nog altijd onder verdenking vanwege zijn voorliefde voor ongeveer tien jaar oude meisjes, ook al is er nooit enige aanwijzing gevonden dat hij hen daadwerkelijk lastigviel. Jerome D. Salinger

werd na zijn vierde boek een paranoïde kluizenaar die nog tientallen jaren rustig doorschreef, maar zijn manuscripten in een kluis opborg en hardnekkig weigerde nog een letter te publiceren. Dat Salinger, net als Dodgson, een voorkeur had voor veel jongere vrouwen moet als toeval worden beschouwd. Anders dan Dodgson ging hij daadwerkelijk relaties met hen aan, zij het dat die vrouwen/meisjes geen tien jaar oud waren, maar om en nabij het dubbele. Kerouac werd na zijn eerste successen steeds meer een broodschrijver en vervaagde daardoor langzaam uit beeld, een sneue alcoholist wiens uitgeteerde lichaam het definitief begaf toen hij 57 jaar oud was. Salinger en Kerouac, zo bleek uit hun boeken, raakten beiden in de ban van het zenboeddhisme, vooral dankzij de eerder genoemde Japanse meester Daisetz Teitaro Suzuki. Dit was de man die het zenboeddhisme naar het Westen had gebracht. Maar, alle verhalen over onthechting ten spijt, in de Tweede Wereldoorlog schaarde Suzuki zich zonder enige gêne achter de Japanse keizer en ondersteunde hij met woord en daad de keizerlijke fascistische ideologie en imperialistische oorlogen, hetgeen hij na de Japanse capitulatie van 1945 vervolgens weer trachtte goed te praten, af te dekken of tegen beter weten in te ontkennen.

De ontdekking van de zwakke kantjes van deze schrijvers was niet echt plezierig, maar leidde tot een relativering die ik altijd als heilzaam heb beschouwd: Hoed U voor de Publieke Helden van deze wereld.

Mijn wereld werd groter en de wereld veranderde. Ergens eind jaren 50 stuitte ik op Radio Luxembourg. Via deze zender verbeterde ik mijn schoolengels en maakte ik kennis met muziek die heel anders klonk dan wat ik tot dan toe op Nederlandse zenders had gehoord. Op onze radio moest de muziek van mijn ouders – Nederlands voor mijn moeder, Amerikaans voor mijn vader (grote dansorkesten of de zanger Jim Reeves met zijn kabeltruien bij de open haard, en dat gangstervriendje Sinatra) – nu af en toe plaatsmaken voor iets heel nieuws. Radio Luxembourg was de eerste zender in Europa die zich richtte op de jongere generaties. Aanvankelijk bestond dat publiek vooral uit Amerikaanse militairen die in de nasleep van de Tweede

Wereldoorlog in Duitsland waren gelegerd en het was dan ook muziek die bijna altijd uit Amerika kwam. Ik luisterde naar Elvis Presley, Roy Orbison, Sam Cooke, Chubby Checkers en Del Shannon. Mijn vader schudde meewarig het moede hoofd. Later, maar toen waren we al wat dieper in de jaren 60 en had ‘Luxembourg’ concurrentie gekregen van andere zenders, kwamen The Beatles en kort daarna The Rolling Stones. Maar de belangrijkste kentering in de muziek moest mij nog bereiken. Die kentering was allang gaande, maar was mij op een of andere manier ontgaan.

En natuurlijk waren daar opeens de meisjes. Toen ik erachter kwam dat het op deze leeftijd niet langer ging om een wat zwakkere versie van mijzelf en van andere jongens stond ik inmiddels op flinke achterstand. Katholieke scholen waren in die tijd immers gescheiden naar sekse en ook in de buurt waar ik woonde, leefden maar weinig meisjes van mijn leeftijd. Ik had dus het nodige in te halen op het gebied van de omgang met deze nieuwe ontdekking van nog weer een nieuwe wereld.

Net als met de opkomst van de rock-'n-roll viel deze nieuwe interesse ongeveer samen met het ontstaan van een ‘jongerencultuur’, waardoor er ook nieuwe ontmoetingsplaatsen ontstonden. In de Haarlemse horecasector dook de eerste kroeg op die vooral mijn leeftijdgenoten aantrok: Pigalle in de Jansstraat.

Dit was allemaal ver voordat de wetgever zich zorgen ging maken over alcohol onder de achttien jaar. Ik geloof dat er toen formeel een leeftijdsgrens van zestien jaar bestond, maar er was geen sterveling die daarop toezag. Dus kregen ook veertien- en vijftienjarigen gemakkelijk toegang. Pigalle wakte echter nogal wat ongenoegen op onder de brave burgerij: jongens en meiden die daar door elkaar liepen en zich ondertussen lieten vollopen? Het *Haarlems Dagblad* maakte zijn lezers er, voor alle zekerheid, op attent dat de naam van dit café het Franse woord voor ‘zonde’ was. Het bleef echter bij wat gemor – niet ontdaan van jaloezie, dacht ik – en Pigalle bloeide razendsnel op tot een geliefd ontmoetingspunt voor mijn generatie. In het weekend was het vaak zo druk dat bezoekers soms even (of iets langer) bij de deur moesten wachten – toen een ongekend verschijnsel in het kroegleven. Er volgden

dan ook snel meer gelegenheden, met soms al even onheilspellende namen, zoals De Grot en de Black Out, en dan was er ook nog het wat oubollig genaamde café BarCelona. Ik was, al dan niet samen met vrienden, vroeg en vaak op deze plekken te vinden, te beginnen met Pigalle.

Veel gedronken, veel plezier gehad, bijvoorbeeld met een groepje vriendinnen uit de omgeving van de Zaanenlaan in ‘Noord’. Op zomerse dagen lieten we Pigalle voor wat het was (een donker hol) en trokken naar de duinen bij Bloemendaal of Zandvoort. Het was leuk, maar niets heftigs, het was allemaal nogal losjes, er ontstonden koppels, er werd weer ontkoppeld en opnieuw gekoppeld. Geen enkele keer had het de schijn, de dreiging of de belofte dat er iets blijvends zou gaan ontstaan. En als dat wel het geval is geweest, is me dat ontgaan.

Het was in het eerdergenoemde BarCelona dat zich, enige jaren later, iets voordeed dat me simpelweg niet kón ontgaan. Ik zat toen al in militaire dienst en was met weekendverlof, terug in Haarlem. Dit was de periode waarin bijna elke kroeg, ergens in een hoek, een jukebox had staan. De inhoud van zo’n kast moest natuurlijk regelmatig worden ververs, want diende de hitparade te volgen. Het was aan de jukebox van BarCelona dat ik werd overvallen door muziek die in niets leek op wat ik ooit eerder had gehoord. Ik liep dus naar die jukebox en zocht de naam van zanger en lied: ene Bob Dylan (?) zong ‘Like a Rolling Stone’. Jaren later las ik hoe Bruce Springsteen zich voelde toen hem ongeveer hetzelfde was overkomen – ook voor hem was ‘Like a Rolling Stone’ de eerste kennismaking met Dylan. Springsteen was toen zestien jaar oud en het gebeurde terwijl hij bij zijn moeder in de auto zat. Op de radio klonk toen iets waardoor hij zich compleet overrompeld voelde: *“It felt like someone had kicked open the door to my mind.”* Dat zei Springsteen, ik wist niet eens dat daar een deur zat.

Springsteens moeder luisterde mee en zei: *“That guy can’t sing”*, maar de jonge Bruce dacht daar anders over: *“I was listening to the toughest voice that I had ever heard. It was lean and it sounded somehow simultaneously young and adult.”*